

Ἀπὸ τὴν οἰκουμενικὴ αὐθεντία καὶ
ἀποκλειστικότητα τοῦ Συμβόλου τῆς Νικαίας
στὴν οἰκουμενικὴ ἀναγνώριση καὶ ἀποδοχὴ
τοῦ Συμβόλου Νικαίας-Κωνσταντινουπόλεως*

Γεωργίου Δ. Μαρτζέλου**

Εἰσαγωγὴ

Εἶναι γεγονός ὅτι μέχρι τῆ Σύνοδο τῆς Χαλκηδόνος (451) δὲν ὑπῆρχε στὴ συνείδηση τῆς Ἐκκλησίας ἄλλο σύμβολο μὲ ἀδιαμφισβήτητο οἰκουμενικὸ κῦρος ἐκτὸς ἀπὸ ἐκεῖνο ποὺ συντάχθηκε ἀπὸ τὴ Σύνοδο τῆς Νικαίας (325). Αὐτὸ ἦταν κυρίως τὸ βαπτισματικὸ σύμβολο ποὺ ὑποκατέστησε βαθμιαίᾳ ὅλα τὰ τοπικὰ βαπτισματικὰ σύμβολα ποὺ ἦταν ἐν χρήσει σὲ Ἀνατολὴ καὶ Δύση μέσα στὴν Ἐκκλησία.

Ὡστόσο, καὶ αὐτὸ μὲ τὴ σειρά του ὑποκαταστάθηκε στὴ λατρευτικὴ πράξη κυρίως τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ ἓνα ἀρτιώτερο θεολογικὰ σύμβολο, τὸ σύμβολο τῆς Κωνσταντινουπόλεως (381), ποὺ ἀπέκτησε οἰκουμενικὸ κῦρος ἐφάμιλλο μὲ αὐτὸ τοῦ συμβόλου τῆς Νικαίας καὶ εἶναι γνωστὸ ὡς «σύμβολο Νικαίας-Κωνσταντινουπόλεως». Βέβαια ἡ Σύνοδος τῆς Κωνσταντινουπόλεως ποὺ τὸ συνέταξε δὲν ἀποσκοποῦσε στὸ νὰ ἀποκτήσει τὸ σύμβολό της οἰκουμενικὸ κῦρος,

* Τὸ παρὸν ἄρθρο εἶναι ἐπεξεργασμένη μορφή Εἰσήγησης ποὺ ἔγινε στὸ ΙΑ' Διεθνὲς Πατρολογικὸ Συνέδριο Ὁρθοδόξων καὶ Ρωμαιοκαθολικῶν θεολόγων τῶν χωρῶν τῆς Εὐρώπης, ποὺ πραγματοποιήθηκε μὲ τὴν εὐγενικὴ χορηγία τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Μεσσηνίας κ. Χρυσόστομου μεταξὺ 20-24 Σεπτεμβρίου 2023 στὴν Καλαμάτα, μὲ κεντρικὸ θέμα: «Ἡ σύνοδος τῆς Νικαίας (325-2025)».

** Ὁ Γεώργιος Δ. Μαρτζέλος εἶναι Ὁμότιμος Καθηγητὴς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.

ώστε να υποκαταστήσει ἢ πολλῶ μᾶλλον να ἀχρηστεύσει τὸ σύμβολο τῆς Νικαίας. Γι' αὐτὸ ἄλλωστε ἤδη μὲ τὸν Α' Κανόνα της ὅρισε ρητὰ καὶ ξεκάθαρα να μὴν παραμεριστεῖ καὶ ἀχρηστευθεῖ τὸ σύμβολο τῆς Νικαίας¹. Ἐπειτα πρέπει να ἔχουμε ὑπ' ὄψιν μας ὅτι ὡς σύνοδος δὲν εἶχε τέτοια ἀρμοδιότητα, γιατί δὲν εἶχε συγκληθεῖ ἐξυπαρχῆς ὡς οἰκουμενική, ἀλλὰ ὡς γενική σύνοδος τοῦ Ἀνατολικοῦ Κράτους.

Τίθεται λοιπὸν εὐλόγα τὸ ἐρώτημα: Τί συνέβη, ὥστε τὸ σύμβολο τῆς Κωνσταντινουπόλεως να ἀποκτήσει οἰκουμενικὸ κῦρος ἐφάμιλλο τοῦ συμβόλου τῆς Νικαίας, μὲ ἀποτέλεσμα να τὸ υποκαταστήσει οὐσιαστικὰ στὴν πράξη καὶ τὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας; Ἐπειδὴ σημεῖο καμπῆς στὴν ἐξέλιξη αὐτὴ ὑπῆρξε ἡ Σύνοδος τῆς Χαλκηδόνος, ὅπου γιὰ πρώτη φορὰ τὸ σύμβολο αὐτὸ ἀπέκτησε οἰκουμενική ἀναγνώριση, γιὰ να ἀπαντήσουμε στὸ ἐρώτημα αὐτό, θὰ πρέπει κατ' ἀρχὰς να δοῦμε τὴ θέση ποὺ κατείχε τὸ σύμβολο τῆς Νικαίας κατὰ τὴν προχαλκηδόνια περίοδο στὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας καὶ κατόπιν να ὑπεισέλθουμε στὴν ἐξέταση τῶν λόγων ποὺ ὀδήγησαν τὴ Σύνοδο τῆς Χαλκηδόνος στὴν οἰκουμενική προβολὴ καὶ ἀναγνώριση τοῦ συμβόλου τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὡς ἰσότιμου πρὸς τὸ νικαιικὸ σύμβολο.

α) Ἡ οἰκουμενικὴ αὐθεντία καὶ ἀποκλειστικότητα τοῦ συμβόλου τῆς Νικαίας κατὰ τὴν προχαλκηδόνια περίοδο

Ἡ πεποίθησις ποὺ ἐπεκράτησε στὴν Ἐκκλησίᾳ ἤδη ἀμέσως μετὰ τὴ Σύνοδο τῆς Νικαίας εἶναι, ὅπως σημειώνει ὁ Μ. Ἀθανάσιος, ὅτι ἡ πίστις τῶν Πατέρων τῆς Νικαίας ποὺ ἀποτυπώθηκε στὸ σύμβολό της ἦταν «ἰκανή» καὶ «αὐτάρκης» τόσο γιὰ τὴν ἀνατροπὴ κάθε ἀσεβοῦς αἰρέσεως

1. Βλ. Α. Σ. Ἀλιβιζάτος, *Οἱ ἱεροὶ Κανόνες καὶ οἱ ἐκκλησιαστικοὶ νόμοι*, Ἐν Ἀθήναις 1949, σ. 35: «Ὁρίσαν οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει συνελθόντες ἅγιοι Πατέρες, μὴ ἀθετεῖσθαι τὴν πίστιν τῶν Πατέρων τῶν τριακοσίων δέκα ὀκτώ, τῶν ἐν Νικαίᾳ τῆς Βιθυνίας συνελθόντων· ἀλλὰ μένειν ἐκείνην κυρίαν...». Πρβλ. Βλ. Ἰω. Φειδᾶς, *Τὸ Σύμβολον Πίστεως. Φύσις καὶ ιδιότητες τῆς Ἐκκλησίας*, ἐκδ. Ἀποστολικὴ Διοκονία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθήνα 2023, σ. 54. Ὅπως παρατηρεῖ χαρακτηριστικὰ ὁ Βλ. Φειδᾶς, ἡ Σύνοδος τῆς Κων/πόλεως «εἶχε πλήρη συνείδηση τῆς ἐκκλησιαστικῆς της εὐθύνης ὅχι μόνο να μὴν προσθέσῃ, ἀλλὰ καὶ να μὴν ἀφαιρέσῃ λέξη στὸ Σύμβολον πίστεως τῆς Νικαίας» (ὁ.π., σ. 57).

όσο και για την ασφάλεια της εκκλησιαστικής διδασκαλίας². Άλλωστε γι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν λόγο καὶ ἡ Σύνοδος τῆς Κωνσταντινουπόλεως (381), καίτοι συνέταξε τὸ δικό της σύμβολο, μὲ σκοπὸ νὰ κατοχυρώσει τὴν ὀρθόδοξη πίστη ἔναντι τοῦ Ἀρειανισμοῦ καὶ τῶν ἄλλων αἱρέσεων τῆς ἐποχῆς³, δήλωσε μὲ ἔμφαση ἤδη στὸν Α' Κανόνα της, ὅπως εἴπαμε, τὴν σταθερὴ προσήλωσή της στὴν «πίστη» τῶν Πατέρων τῆς Νικαίας.

Πέρα ὅμως ἀπὸ τὴν ἀντιμετώπιση τοῦ Ἀρειανισμοῦ ποὺ ἀποτελέσει τὴν κύρια αἰτία συντάξεως τοῦ συμβόλου τῆς Νικαίας, ἡ οἰκουμενικὴ σημασία καὶ ἀποκλειστικότητα τοῦ συμβόλου αὐτοῦ ὡς βασικοῦ κριτηρίου τῆς Ὀρθοδοξίας προβλήθηκε ἀκόμη περισσότερο καὶ κατοχυρώθηκε σὲ οἰκουμενικὸ ἐπίπεδο κατὰ τὴν ἀντιμετώπιση καὶ τὴν καταδίκη τοῦ Νεστοριανισμοῦ στὴ Σύνοδο τῆς Ἐφέσου (431). Συγκεκριμένα, ὅταν στὴ σύνοδο αὐτῇ, μετὰ τὴν καταδίκη τοῦ Νεστορίου, ὁ πρεσβύτερος Φιλαδελφείας Χαρίσιος ἀνέφερε ὅτι, ἐπειδὴ πολλοὶ αἱρετικοὶ τῆς Λυδίας ἐπιστρέφοντας στὴν ὀρθόδοξη πίστη δὲν ὑπέγραφαν τὸ σύμβολο τῆς Νικαίας, ἀλλὰ μιὰ νεστοριανίζουσα Ὁμολογία πίστεως, ἀναγκάστηκε ὁ ἴδιος νὰ συντάξει μιὰ δική του ὀρθόδοξη Ὁμολογία πίστεως, προκειμένου οἱ ἐπιστρέφοντες στὴν Ὀρθοδοξία νὰ ἀποδέχονται αὐτὴν καὶ ὅχι τὴ νεστοριανίζουσα⁴, ἡ Σύνοδος ἀντέδρασε, ἐκφράζοντας τὴν ἀταλάντευτη προσήλωσή της ἀποκλειστικὰ καὶ μόνο στὸ σύμβολο τῆς Νικαίας. Μὲ εἰδικὸ κανόνα («ὄρο»), τὸν ὁποῖο συνέταξε, ἀπαγόρευσε ρητὰ τὴ σύνθεση ἢ τὴν ἀπαγγελία οἱασδήποτε ἄλλης Ὁμολογίας πίστεως πλὴν τοῦ συμβόλου τῆς Νικαίας. Ὅρισε μάλιστα ὅτι ὅσοι τολμήσουν νὰ συντάξουν ἢ νὰ προσκομίσουν ἄλλη Ὁμολογία πίστεως πλὴν τοῦ συμβόλου τῆς Νικαίας γι' αὐτοὺς ποὺ ἐπιστρέφουν στὴν ὀρθόδοξη πίστη ἀπὸ ὁποιαδήποτε αἵρεση, ἂν εἶναι κληρικοί, νὰ καθαιροῦνται καί, ἂν εἶναι λαϊκοί, νὰ ἀναθεματίζονται (Ζ' κανόνας)⁵.

2. Βλ. *Πρὸς Ἐπίκτητον ἐπίσκοπον Κορίνθου* 1, PG 26, 1052A.

3. Βλ. Ἀ. Σ. Ἀλιβιζάτος, ὁ.π.: «... καὶ ἀναθεματισθῆναι πᾶσαν αἵρεσιν καὶ εἰδικῶς τὴν τῶν Εὐνομιανῶν, εἴτ' οὖν Εὐδοξιανῶν, καὶ τὴν τῶν Ἡμαρειῶν, εἴτ' οὖν Πνευματομάχων καὶ τὴν τῶν Σαβελλιανῶν, καὶ τὴν τῶν Μαρκελλιανῶν, καὶ τὴν τῶν Φωτεινιανῶν, καὶ τὴν τῶν Ἀπολλιναριανῶν». Βλ. καὶ Βλ. Ἰω. Φειδᾶς, ὁ.π., σ. 54 ἐξ.

4. Βλ. Mansi (=J. D. Mansi, *Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio*, Graz ²1960-1961), IV, 1345 κ.έ.: ACO (=Acta Conciliorum Oecumenicorum, ed. E. Schwartz, Berolini et Lipsiae 1927-1940) I, 1, 7, 96 ἐξ.

5. Βλ. Mansi IV, 1361 κ.έ.: ACO I, 1, 7, 105 ἐξ.

Γι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν λόγο καὶ στὸν πρόλογο τῆς ὀνομαζόμενης Ἐκθέσεως πίστεως τῶν Διαλλαγῶν (433), προκειμένου νὰ ἀποφευχθεῖ οἰαδήποτε παρεξήγηση, τονίζεται μὲ ἔμφαση ὅτι ἡ Ἐκθεση αὐτὴ δὲν ἀποτελεῖ προσθήκη στὴν πίστι τῶν Πατέρων τῆς Νικαίας, δηλαδὴ στὸ νικαιικὸ σύμβολο, ἀλλὰ ἀναγκαίᾳ διευκρινιστικὴ «πληροφορία», δεδομένου ὅτι, ὅπως ὑπογραμμίζεται ἐμφαντικὰ, τὸ νικαιικὸ σύμβολο εἶναι ἀρκετὸ τόσο γιὰ τὴ γνώση τῆς ὀρθοδόξου πίστεως ὅσο καὶ γιὰ τὴν ἀποκήρυξη κάθε αἵρετικῆς κακοδοξίας⁶. Γι' αὐτὸ ἐπίσης καὶ ὁ Κύριλλος Ἀλεξανδρείας, ἔχοντας ὑπ' ὄψιν τοῦ τὸν «ὅρο» (Ζ' κανόνα) τῆς Ἐφέσου, παρὰ τὴν ἀποδοχὴ τοῦ κειμένου τῶν Διαλλαγῶν, στὴν ἐπιστολὴ τοῦ στὸν Ἰωάννη Ἀντιοχείας τονίζει μὲ ἰδιαίτερη ἔμφαση ὅτι μένει κατὰ γράμμα πιστὸς στὸ σύμβολο τῆς Νικαίας, χωρὶς τὴν παραμικρὴ τροποποίησή του⁷.

Ὡστόσο μὲ τὸ ξέσπασμα τῆς αἵρεσης τοῦ Μονοφυσισμοῦ φάνηκε ξεκάθαρα ὅτι τὸ σύμβολο τῆς Νικαίας δὲν ἦταν ἀρκετὸ γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τοῦ χριστολογικοῦ προβλήματος. Τοῦναντίον ἀποτέλεσε τὸ καταφύγιο, στὸ ὁποῖο προσέφευγαν ὀρισμένοι, γιὰ νὰ ἀποκρύψουν τὰ μονοφυσιτικὰ τους φρονήματα. Εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι στὴν Ἐνδημοῦσα σύνοδο τοῦ 448 ἤδη ὁ Εὐτυχὴς ἀρνήθηκε νὰ ὁμολογήσει δύο φύσεις στὸν Χριστὸ μετὰ τὴν ἐνανθρώπηση, καθὼς καὶ τὴν ὁμοουσιότητα τῆς ἀνθρώπινης φύσης τοῦ μὲ τὴν κοινὴ ἀνθρώπινη φύση⁸, ἐπικαλούμενος πρὸς ἀπόδειξη τῆς ὀρθοδοξίας τοῦ ἀπλῶς καὶ μόνο τὸ σύμβολο τῆς Νικαίας καὶ τὸν «ὅρο» (Ζ' κανόνα) τῆς Ἐφέσου⁹. Μὲ ἄλλα λόγια, ἡ προσφυγὴ στὸ σύμβολο τῆς Νικαίας καὶ τὸν «ὅρο» (Ζ' κανόνα) τῆς Ἐφέσου ἀποτέλεσε γιὰ τὸν Εὐτυχὴ καὶ τοὺς ὑποστηρικτές του τὸ μόνο τεκμήριο γιὰ τὴν ἀπόδειξη τοῦ ὀρθοδόξου φρονήματός τους, καθὼς καὶ τὸ βασικὸ ἐπιχείρημα τῆς προσπάθειάς τους νὰ ἀποφύγουν κάθε δυοφυστικὴ φόρμουλα κατὰ τὴ διατύπωση τοῦ χριστολογικοῦ δόγματος.

Κυρίως ὅμως ἡ ἀποδοχὴ τοῦ συμβόλου τῆς Νικαίας καὶ τοῦ «ὅρου» (Ζ' κανόνα) τῆς Ἐφέσου ὑπῆρξε γιὰ τὸν Διόσκορο Ἀλεξανδρείας τὸ

6. Βλ. Mansi VI, 668 ἐξ· ACO II, 1, 1, 108 ἐξ.

7. Βλ. PG 77, 180D-181A· Mansi VI, 672· ACO II, 1, 1, 110.

8. Βλ. Mansi VI, 737 κ.ε· ACO II, 1, 1, 140 κ.ε.

9. Βλ. Mansi VI, 801· ACO II, 1, 1, 168.

θεμέλιο της ἐκκλησιαστικῆς του πολιτικῆς, τὴν ὁποία, ὡς γνωστόν, ἐπέβαλε διὰ τῆς βίας στὴ λεγόμενη «ληστρικὴ» σύνοδο (449) κατὰ τὴν ἀντιμετώπιση τοῦ ζητήματος ποὺ ἀνέκυψε ὕστερα ἀπὸ τὴν καταδίκη τοῦ Εὐτυχῆ στὴν Ἐνδημοῦσα σύνοδο τοῦ 448¹⁰. Κι αὐτὸ γιατί μὲ βάση αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ κριτήριον καταδικάστηκαν στὴ «ληστρικὴ» σύνοδο ὁ Φλαβιανὸς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ὁ Εὐσέβιος Δορυλαίου ποὺ ἦταν ὀρθόδοξοι, ἐνῶ ἀποκαταστάθηκε ὁ Εὐτυχῆς ποὺ εἶχε καθαιρεθεῖ στὴν Ἐνδημοῦσα σύνοδο τοῦ 448. Μὲ τὸ νὰ καταδικάσουν δηλ. ὁ Φλαβιανὸς καὶ ὁ Εὐσέβιος στὴν Ἐνδημοῦσα σύνοδο τὸν Εὐτυχῆ, ἐπειδὴ δὲν ὁμολογοῦσε «*δύο φύσεις μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν*», κατηγορήθηκαν στὴ «ληστρικὴ» σύνοδο ὡς «*ἐπιχειρήσαντες προσθεῖναι τι ἢ ἀφελεῖν ἐκ τῆς πίστεως τῆς ἐκτεθείσης ἐν τῇ ἀγίᾳ συνόδῳ τῇ ἐν Νικαίᾳ, ἣν ἐβεβαίωσεν ἡ ἀγία καὶ οἰκουμενικὴ σύνοδος ἡ ἐν ... τῇ Ἐφέσῳ πάλαι συνελθοῦσα*»¹¹, ἐνῶ ὁ Εὐτυχῆς θεωρήθηκε ὀρθόδοξος καὶ ἀθωώθηκε, ἐπειδὴ ἀπλῶς καὶ μόνο ὁμολόγησε τὴν πίστη του στὸ σύμβολο τῆς Νικαίας καὶ στὸν «*ὄρο*» (Ζ' κανόνα) τῆς Ἐφέσου¹².

Πρέπει ὅμως νὰ σημειώσουμε ὅτι ἡ τακτικὴ αὐτὴ τῆς ἐμμονῆς στὸ σύμβολο τῆς Νικαίας καὶ τὸν «*ὄρο*» τῆς Ἐφέσου δὲν ἐκδηλώθηκε γιὰ πρώτη φορὰ ἀπὸ τὸν Εὐτυχῆ στὴν Ἐνδημοῦσα σύνοδο καὶ τὸν Διόσκορο στὴ «ληστρικὴ» σύνοδο. Εἶχε ἐμφανιστεῖ ἤδη στὴν Ἀλεξανδρεία ἀμέσως μετὰ τὶς Διαλλαγές τοῦ 433 καὶ ἀποτελοῦσε ἕναν τρόπο πολεμικῆς κατὰ τῆς Ἐκθέσεως πίστεως τῶν Διαλλαγῶν καὶ ἔμμεσα κατὰ τοῦ Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας ποὺ τὴν θεωροῦσε «*ἀδιάβλητον*»¹³ καὶ τὴν εἶχε δεχθεῖ μὲ εὐχαρίστηση καὶ ἐνθουσιασμό¹⁴. Μάλιστα πολλοὶ ἀχραῖοι Ἀλεξανδρινοὶ

10. Γιὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν πολιτικὴν τοῦ Διόσκορου Ἀλεξανδρείας στὴ «ληστρικὴ» σύνοδο βλ. E. Schwartz, „Das Nicaenum und das Constantinopolitanum auf der Synode von Chalkedon“, *Zeitschrift für die Neutestamentliche Wissenschaft und die Kunde der älteren Kirche* 25, 1 (1926), σ. 39· A. M. Ritter, *Das Konzil von Konstantinopel und sein Symbol. Studien zur Geschichte und Theologie des II. Ökumenischen Konzils*, Göttingen 1965, σ. 204. Βλ. ἐπίσης Γ. Δ. Ματτῆλος, *Γένεση καὶ πηγές τοῦ Ὁρου τῆς Χαλκηδόνας. Συμβολὴ στὴν ἱστοριοδογματικὴ διερεύνηση τοῦ Ὁρου τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου*, [ΦΘΒ 7], ἐκδ. Π. Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη 1986, σ. 27 ἐξ.

11. Βλ. Mansi VI, 909· ACO II, 1, 1, 192. Βλ. ἐπίσης Mansi VI, 908· ACO II, 1, 1, 191.

12. Βλ. Mansi VI, 629· 833 κ.έ.· ACO II, 1, 1, 90 κ.έ., 182 κ.έ.

13. Βλ. Ἐπιστολὴ 39, Πρὸς Ἰωάννην ἐπίσκοπον Ἀντιοχείας, PG 77, 176C· Mansi VI, 668· ACO II, 1, 1, 108.

14. Βλ. ὁ.π., PG 77, 173C-176A· Mansi VI, 665 ἐξ.· ACO II, 1, 1, 107 ἐξ.

κατηγοροῦσαν τὸν Κύριλλο ὅτι μὲ τὸ νὰ δεχθεῖ τὴν Ἑκθεση πίστεως τῶν Διαλλαγῶν ἔπεσε στὴν παγίδα τῶν Ἀντιοχειανῶν καὶ δέχθηκε οὐσιαστικά «σύμβολον καινόν», ἀτιμάζοντας τὸ σύμβολο τῆς Νικαίας καὶ ἀθετώντας τὸν «ὄρο» τῆς Ἐφέσου. Βέβαια ὁ Κύριλλος ἀναγκάστηκε νὰ ἀμυνθεῖ, γράφοντας σπουδαιότατες ἀπὸ ἱστοριοδογματικὴ ἄποψη ἐπιστολές, στίς ὁποῖες ἐξηγοῦσε ὅτι ἡ Ἑκθεση πίστεως ποὺ τοῦ ἔστειλαν οἱ Ἀντιοχειανοὶ δὲν ἀποτελοῦσε «ἔκθεσιν συμβόλου καινὴν» ἀλλὰ «ἀπολογία» γιὰ τὴν ἀπόδειξη τοῦ ὀρθοδόξου φρονήματός τους¹⁵. Ἦταν ὅμως τόσος ὁ φανατισμὸς ὀρισμένων Ἀλεξανδρινῶν, ὥστε ἐξακολουθοῦσαν νὰ ἀντιδροῦν σὲ αὐτὴν τὴν ἐνωτικὴ πολιτικὴ τοῦ Κυρίλλου, ἐπικαλούμενοι ἀπλῶς καὶ μόνο τὸ σύμβολο τῆς Νικαίας καὶ τὸν «ὄρο» τῆς Ἐφέσου. Ἡ ἀντίδραση μάλιστα αὕτη ἔγινε ἀκόμη μεγαλύτερη μετὰ τὴν ἄρνηση τῶν Ἀντιοχειανῶν νὰ καταδικάσουν τὴ διδασκαλία τοῦ Διοδώρου Ταρσοῦ καὶ τοῦ Θεοδώρου Μοψουεστίας¹⁶. Γιὰ τοὺς ἀκραίους Ἀλεξανδρινοὺς ἡ στάση αὕτη τῶν Ἀντιοχειανῶν ἦταν ἀπόδειξη τῆς ἐσφαλμένης ἐκκλησιαστικῆς πολιτικῆς τοῦ Κυρίλλου ποὺ ὑλοποιήθηκε μὲ τὶς Διαλλαγές τοῦ 433. Μάλιστα κύριος ἐκφραστὴς τῆς ἀντιδράσεως αὐτῆς κατὰ τῆς ἐνωτικῆς πολιτικῆς τοῦ Κυρίλλου ὑπῆρξε ὁ Διόσκορος Ἀλεξανδρείας, ὁ ὁποῖος, ὅπως παρατηρεῖ ὁ E. Schwartz, ὀφείλε τὴν ἄνοδό του στὸν ἀρχιεπισκοπικὸ θρόνο στὸ ἀντικυρίλλειο ρεῦμα ποὺ ἐπικράτησε στὴν Ἀλεξάνδρεια μετὰ τὶς Διαλλαγές τοῦ 433¹⁷.

Γι' αὐτὸ δὲν εἶναι καθόλου τυχαῖο τὸ γεγονὸς ὅτι, ἐφαρμόζοντας ὁ Διόσκορος στὴ «ληστρικὴ» σύνοδο τὴν παραπάνω ἐκκλησιαστικὴ του πολιτικὴ ποὺ στηριζόταν στὴν ἀποδοχὴ ἀπλῶς καὶ μόνο τοῦ συμβόλου τῆς Νικαίας καὶ τοῦ «ὄρου» τῆς Ἐφέσου, δημιούργησε τὶς βασικὲς ἐκεῖνες προϋποθέσεις, ὑπὸ τὶς ὁποῖες οἱ Διαλλαγές τοῦ

15. Βλ. κυρίως Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, *Ἐπιστολὴ 40, Πρὸς Ἀκάκιον ἐπίσκοπον Μελτινῆς*, PG 77, 188B-189A· ACO I, 1, 4, 23 ἐξ. Βλ. ἐπίσης καὶ *Ἐπιστολὴ 44, Πρὸς Εὐλόγιον ἐπίσκοπον Κωνσταντινουπόλεως*, PG 77, 224D-225A· ACO I, 1, 4, 35· *Ἐπιστολὴ 50, Πρὸς Οὐαλεριανὸν ἐπίσκοπον Ἰκονίου*, PG 77, 276CD· ACO I, 1, 3, 100.

16. Γιὰ τὸ παραπάνω θέμα βλ. L. Abramowsky, „Der Streit um Diodor und Theodor zwischen den beiden ephesinischen Konzilen“, *Zeitschrift für Kirchengeschichte* 67, 3 (1955/56), σ. 252 κ.έ.

17. Βλ. E. Schwartz, *Über die Bischofslisten der Synoden von Chalkedon, Nicaea und Konstantinopel*, [Abhandlungen der bayerischen Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-historische Abteilung, Neue Folge, Heft 13], München 1937, σ. 4 ἐξ.

433 ὁδηγοῦνταν οὐσιαστικά σὲ πλήρες ναυάγιο. Θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε ὅτι ἡ «ληστρική» σύνοδος δὲν ἦταν παρὰ τὸ ἀποκορύφωμα τῆς ἐκκλησιαστικῆς πολιτικῆς τοῦ Διοσκόρου ποὺ μὲ βάση τὸ σύμβολο τῆς Νικαίας καὶ τὸν «ὄρο» τῆς Ἐφέσου προσπαθοῦσε νὰ ἀντιμετωπίσει τὸν ἀντιοχειανὸ δυοφυσισμὸ, τινάζοντας οὐσιαστικά στὸν ἀέρα τὶς Διαλλαγές τοῦ 433¹⁸.

Ἔτσι τὸ σύμβολο τῆς Νικαίας, παρὰ τὸ πρόσθετο καὶ ἀποκλειστικὸ οἰκουμενικὸ κῦρος ποὺ ἀπέκτησε μὲ τὸν «ὄρο» τῆς Ἐφέσου (431), φάνηκε ξεκάθαρα ὅτι ὄχι μόνο δὲν ἦταν ἀρκετὸ γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τοῦ χριστολογικοῦ προβλήματος ποὺ ἀνέκυψε μὲ τὴν αἵρεση τοῦ Εὐτυχή, ἀλλὰ γινόταν καὶ ἀντικείμενο ἐκμετάλλευσης ἐκ μέρους τῶν μονοφυσιτῶν καὶ τῶν ὑποστηρικτῶν τους γιὰ τὴ θεμελίωση τῶν αἰρετικῶν τους ἀπόψεων.

β) Τὸ σύμβολο τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἡ Σύνοδος τῆς Χαλκηδόνας

Ἦδη μὲ ὅσα συνέβησαν στὴ «ληστρική» σύνοδο ἔγινε ὀλοφάνερο πόσο δολερὴ καὶ ἐπικίνδυνη ἀπὸ ὀρθόδοξη ἄποψη ἦταν ἡ ἐκκλησιαστικὴ αὐτὴ πολιτικὴ τοῦ Διοσκόρου, ποὺ στηριζόταν ἀποκλειστικά καὶ μόνο στὸ σύμβολο τῆς Νικαίας καὶ τὸν «ὄρο» τῆς Ἐφέσου. Γι' αὐτὸ ἀπὸ τὴν ἀ' κιόλας συνεδρία τῆς Συνόδου τῆς Χαλκηδόνας οἱ αὐτοκρατορικοὶ ἀντιπρόσωποι ποὺ εἶχαν τὴν εὐθύνη γιὰ τὴν τήρηση τῆς τάξης καὶ τῆς πειθαρχίας μέσα στὴ Σύνοδο στράφηκαν ἐναντίον τῆς ἐκκλησιαστικῆς αὐτῆς πολιτικῆς τοῦ Διοσκόρου.

Μία ἀπὸ τὶς πρῶτες ἐνέργειές τους ἦταν ἡ πρότασή τους νὰ κηρυχθοῦν ἄθῳοι ὁ Φλαβιανὸς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ὁ Εὐσέβιος Δορυλαίου καὶ νὰ τιμωρηθοῦν οἱ ἔξι πρωταίτιοι τῆς «ληστρικῆς» συνόδου¹⁹. Ἡ δικαίωση τοῦ Φλαβιανοῦ καὶ τοῦ Εὐσεβίου ποὺ καταδικάστηκαν, ὅπως εἶδαμε, στὴ «ληστρική» σύνοδο, γιὰτὶ δῆθεν ἐπιχείρησαν στὴν Ἐνδημοῦσα σύνοδο τοῦ 448 νὰ προσθέσουν ἢ νὰ ἀφαιρέσουν κάτι

18. Βλ. Γ. Δ. Μαρτζέλος, ὁ.π., σ. 32. Βλ. ἐπίσης E. Schwartz, „Das Nicaenum und das Constantinopolitanum...“, ὁ.π., σ. 83 ἐξ. καὶ A. M. Ritter, ὁ.π., σ. 204.

19. Βλ. Mansi VI, 935 ἐξ.· ACO II, 1, 195.

ἀπὸ τὴν πίστι τῆς Νικαίας, ἀνέτρεπε στὴν πράξη τὴ βάση, πάνω στὴν ὁποία στηρίζε ὁ Διόσκορος τὴν ἐκκλησιαστικὴ του πολιτικὴ²⁰. Σὲ αὐτὸ ἄλλωστε ἀποσκοποῦσε καὶ ἡ πρότασή τους νὰ τιμωρηθοῦν οἱ ἔξι πρωταίτιοι τῆς «ληστρικῆς» συνόδου. Μόνον ἔτσι θὰ ἀνοιγόταν ὁ δρόμος γιὰ τὴν εὐκολώτερη συγκατάθεση τῶν Πατέρων τῆς συνόδου στὴν αὐτοκρατορικὴ βούληση ποὺ στόχο εἶχε ἤδη ἀπ' ἀρχῆς τῆς συγκλήσεως τῆς συνόδου τὴ σύνταξη Ἐκθέσεως πίστεως γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τοῦ χριστολογικοῦ προβλήματος²¹.

Ὁ στόχος αὐτὸς φάνηκε σαφῶς ἤδη κατὰ τὸ τέλος τῆς α' συνεδρίας, ὅταν οἱ αὐτοκρατορικοὶ ἀντιπρόσωποι κάλεσαν τοὺς Πατέρες νὰ ἐκθέσουν τὴν πίστι τους «ἐγγράφως» μὲ εὐσυνειδησία καὶ χωρὶς ὅποιοδήποτε φόβο²². Προκειμένου μάλιστα νὰ διαγράψουν τὰ πλαίσια, μέσα στὰ ὁποία ἔπρεπε νὰ κινηθοῦν οἱ Πατέρες στὴ γραπτὴ Ἐκθεση τῆς πίστεώς τους, ἔκριναν σκόπιμο νὰ ἀναφερθοῦν στὴν πίστι τοῦ αὐτοκράτορα. Ὁ αὐτοκράτορας, σὲ ἀντίθεση μὲ τὸ κριτήριο ὀρθοδοξίας ποὺ ἐπικράτησε στὴ «ληστρικὴ» σύνοδο, δὲν δεχόταν μόνο τὸ σύμβολο τῆς Νικαίας, ἀλλὰ καὶ τὸ σύμβολο τῆς Κωνσταντινουπόλεως («τὴν ἔκθεσιν τῶν ρν'»), καθὼς καὶ τὶς κανονικὲς ἐπιστολὲς καὶ ἐκθέσεις προγενέστερων ἁγίων Πατέρων²³.

Γι' αὐτὸ καὶ τὸ ζήτημα τῆς συντάξεως Ἐκθέσεως πίστεως τέθηκε οὐσιαστικὰ ἐπὶ τάπητος κατὰ τὴν ἀμέσως ἐπόμενη συνεδρία τῆς συνόδου. Ἦδη ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς συνεδρίας οἱ αὐτοκρατορικοὶ ἀντιπρόσωποι πρότειναν στοὺς Πατέρες νὰ συντάξουν ἓνα δογματικὸ κείμενο, στὸ ὁποῖο θὰ ἔπρεπε νὰ ἐκθέτουν σαφῶς τὴν ὀρθόδοξη πίστι «ἄνευ φόβου ἢ χάριτος ἢ ἀπεχθείας». Ἄλλωστε, ὅπως τόνισαν, αὐτὸς ἦταν καὶ ὁ κύριος σκοπὸς τῆς συγκλήσεως τῆς συνόδου. Βρῆκαν μάλιστα τὴν εὐκαιρίαν νὰ τονίσουν καὶ πάλι ὅτι τόσο ὁ αὐτοκράτορας ὅσο καὶ οἱ ἴδιοι πιστεύουν σύμφωνα μὲ τὴν πίστι τῶν 318 Πατέρων τῆς Νικαίας, τῶν 150 Πατέρων τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καθὼς καὶ τῶν ὑπολοίπων ἁγίων Πατέρων²⁴. Ἔτσι ἔκαναν σαφὲς μέσα στὴ σύνοδο ὅτι

20. Βλ. E. Schwartz, *Über die Bischofslisten der Synoden...*, ὁ.π., σ. 2.

21. Βλ. Γ. Δ. Μαρτζέλος, ὁ.π., σ. 36 ἔξ.

22. Βλ. Mansi VI, 936 ἔξ.· ACO II, 1, 1, 195.

23. Βλ. Mansi VI, 937· ACO II, 1, 1, 195 ἔξ.

24. Βλ. Mansi VI, 952· ACO II, 1, 2, 77-78 [273-274].

μέσα σὲ αὐτὸ τὸ πλαίσιο τὸ κριτήριο τοῦ ὀρθοδόξου φρονήματος ποὺ ἀποτέλεσε τὴ βάση τῆς ἐκκλησιαστικῆς πολιτικῆς τοῦ Διοσκόρου στὴ «ληστρική» σύνοδο δὲν εἶχε πιά θέση στὴ Χαλκηδόνα.

Παρόλα αὐτά, στὴν πρόταση αὐτῆ τῶν αὐτοκρατορικῶν ἀντιπροσώπων οἱ Πατέρες τῆς συνόδου ἀπάντησαν ἀρνητικά, ἀποκλείοντας κάθε ἐνδεχόμενο συντάξεως Ἐκθέσεως πίστεως. «Ἐκθεσιν ἄλλην οὐδεὶς ποιεῖ», φώναξαν, «οὐδὲ ἐγχειροῦμεν, οὐδὲ τολμῶμεν ἐκθέσθαι· ἐδί-
δαξαν γὰρ οἱ πατέρες καὶ ἐγγράφως σώζεται τὰ παρ' ἐκείνων ἐκτεθέντα καὶ παρ' ἐκείνα λέγειν οὐ δυνάμεθα»²⁵. Οἱ ἀντιρρήσεις τους βασιζόνταν, ὅπως ἦταν φυσικό, στὸν «ὄρο» τῆς Ἐφέσου, ποὺ ἀπαγόρευε σαφῶς τὴ σύνταξη ἢ ὁμολογία ἄλλης πίστεως ἐκτὸς ἀπὸ τὴν πίστη τῆς Νικαίας. Μάλιστα στὸ σημεῖο αὐτὸ συμφωνοῦσαν κατ' ἀρχὴν οἱ Πατέρες ὅλων τῶν παρατάξεων τῆς συνόδου. Ἄλλωστε πολλοὶ ἀπὸ αὐτοὺς εἶχαν λάβει μέρος δύο χρόνια πρὶν στὴ «ληστρική» σύνοδο, ὅπου εἶχε ὑπερτονιστεῖ ὁ ἀπαγορευτικὸς γιὰ κάθε προσπάθεια ἐκθέσεως τοῦ ὀρθοδόξου δόγματος χαρακτήρας τοῦ «ὄρου» τῆς Ἐφέσου. Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ τὴν ἀπαγόρευση αὐτὴ ποὺ περιεῖχε ὁ «ὄρος» τῆς Ἐφέσου, οἱ περισσότεροι Πατέρες τῆς Χαλκηδόνας ποὺ δὲν ἀνῆκαν στὴν ἀλεξανδρινὴ παράταξη πίστευαν ὅτι, ἐφ' ὅσον γινόταν ἀποδεκτὴ ἢ ἐπιστολὴ ποὺ ἔστειλε ὁ Λέων Ρώμης πρὸς τὸν Φλαβιανὸ Κωνσταντινουπόλεως, ἢ γνωστὴ ὡς *Τόμος* τοῦ Λέοντος, ὅπου ἀντιμετωπίζεται ἐπαρκῶς ἢ κακοδοξία τοῦ Εὐτυχοῦς, ἢ σύνταξη μιᾶς νέας Ἐκθέσεως πίστεως δὲν ἦταν ἀναγκαία²⁶. Εἶναι πολὺ χαρακτηριστικὸ ὅτι, ὅταν ὁ Κεκρόπιος Σεβαστουπόλεως παρατήρησε ὅτι ὁ *Τόμος* («τύπος») τοῦ Λέοντος, τὸν ὁποῖο ὑπέγραψαν οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς Πατέρες, ἦταν ἀρκετὸς γιὰ νὰ ἀντιμετωπισθεῖ ἡ κατάσταση ποὺ προέκυψε ἀπὸ τὴν αἵρεση τοῦ Εὐτυχοῦς, οἱ Πατέρες, σύμφωνα μὲ τὰ Πρακτικὰ τῆς συνόδου, φώναξαν δυνατά: «ταῦτα πάντες λέγομεν· ἀρκεῖ τὰ ἐκτεθέντα ἄλλην ἐκθεσιν οὐκ ἐξὸν γενέσθαι»²⁷.

Τίποτε ὅμως δὲν ἦταν σὲ θέση νὰ κάμψει τὴν ἐπιμονὴ τῶν αὐτοκρατορικῶν ἀντιπροσώπων, ποὺ ὄχι μόνο ἔμειναν ἀνυποχώρητοι στὴν ἀρχικὴ τους ἀπαίτηση, ἀλλὰ μὲ ἀρκετὴ διπλωματικὴ δεξιολογία

25. Mansi VI, 953· ACO II, 1, 2, 78 [274].

26. Βλ. Γ. Δ. Μαρτζέλος, *ὁ.π.*, σ. 39 ἐξ.

27. Mansi VI, 953· ACO II, 1, 2, 78 [274].

προσπάθησαν νὰ πείσουν τοὺς Πατέρες γιὰ τὴν ἀναγκαιότητα συντάξεως Ἐκθέσεως πίστεως. Ὡστόσο οἱ Πατέρες ἔμειναν ἀνένδοτοι. Ἐπικαλούμενοι ρητὰ τὸν «ὄρο» τῆς Ἐφέσου, ἀρνήθηκαν κατηγορηματικὰ καὶ πάλι νὰ προβοῦν στὴ σύνταξη ἄλλης Ἐκθέσεως πίστεως πέρα ἀπὸ τὸ σύμβολο τῆς Νικαίας²⁸.

Τὴν ἀδιαλλαξία τῶν δύο μερῶν ἤρθε νὰ γεφυρώσει ἡ παρέμβαση τοῦ Φλωρεντίου Σάρδεων, ὁ ὁποῖος τόνισε πὼς ἦταν ἀκατάλληλη ἡ στιγμή γιὰ τὴν ἀποδοχὴ καὶ τὴν πραγματοποίηση τῆς προτάσεως τῶν αὐτοκρατορικῶν ἀντιπροσώπων, ὅχι μόνο γιὰτὶ οἱ Πατέρες ἦταν ἀρνητικὰ διατεθειμένοι στὴν πρότασή τους, ἀλλὰ καὶ γιὰτὶ ἦταν τελείως ἀνέτοιμοι, γιὰ νὰ προσέβαιναν τυχὸν στὴν πραγματοποίησή της. Δὲν ἦταν δυνατόν, παρατήρησε, νὰ αὐτοσχεδιάσουν σὲ ζητήματα πίστεως αὐτοὶ ποὺ ἀκολουθοῦσαν πιστὰ τὶς ἀποφάσεις τῆς Νικαίας καὶ τῆς Ἐφέσου. Γι' αὐτὸ ζήτησε νὰ δοθεῖ στοὺς Πατέρες χρόνος, ἔτσι ὥστε νὰ ἀντιμετωπίσουν τὸ ζήτημα τῆς συντάξεως Ἐκθέσεως πίστεως μὲ περίσκεψη καὶ ὄχι μὲ προχειρότητα. Ἐν τούτοις, ὅπως τόνισε, γιὰ τὸν ἴδιο προσωπικά, ὅπως καὶ γιὰ ἄλλους Πατέρες ποὺ ὑπέγραψαν τὸν *Τόμο* τοῦ Λέοντος, δὲν ὑπῆρχε λόγος νὰ συνταχθεῖ νέα Ἐκθεση πίστεως. Ὁ *Τόμος* τοῦ Λέοντος ἦταν γι' αὐτοὺς ἀρκετός²⁹.

Ἡ ἀναφορὰ τῶν Πατέρων στὴν πίστη τῆς Νικαίας καὶ τῆς Ἐφέσου, καθὼς καὶ στὸν *Τόμο* τοῦ Λέοντος, ἔδωσε τὴν ἀφορμὴ στὸν Κεκρόπιο Σεβαστουπόλεως νὰ τονίσει ὅτι ὁ *Τόμος* δὲν ἀποτελοῦσε παρὰ μίᾱ πρόσφατη ἐπιβεβαίωση τῆς πίστεως τῶν 318 Πατέρων τῆς Νικαίας, καὶ γι' αὐτὸ ζήτησε νὰ ἀναγνωσθοῦν τὰ δύο αὐτὰ κείμενα, προκειμένου νὰ καταδειχθεῖ ἡ μεταξύ τους συμφωνία³⁰. Οἱ αὐτοκρατορικοὶ ἀντιπρόσωποι δέχθηκαν τὴν πρότασή του ἀλλὰ μὲ μίᾱ τροποποίηση μετὰ τὸ σύμβολο τῆς Νικαίας πρότειναν νὰ ἀναγνωσθεῖ καὶ τὸ σύμβολο τῆς Κωνσταντινουπόλεως («τὰ ἐκτεθέντα παρὰ τῶν ρν' ἀγίων πατέρων») σύμφωνα ἄλλωστε καὶ μὲ τὸ περιεχόμενο τῆς πίστεως τοῦ αὐτοκράτορα. Εἶναι δὲ ἀξιοσημείωτο ὅτι ἡ πρότασή τους αὐτὴ ὅχι

28. Βλ. Mansi, 953· ACO II, 1, 2, 78 [274]: «Οἱ εὐλαβέστατοι ἐπίσκοποι ἐβόησαν Ἐγγραφον ἔχθουν οὐ ποιούμεθα κανὼν ἐστὶν ὁ διαγορεύων ἀρκεῖν τὰ ἐκτεθέντα ὁ κανὼν βούλεται ἄλλην ἔχθουν μὴ γενέσθαι. Τὰ τῶν πατέρων κρατεῖται».

29. Βλ. Mansi VI, 953· ACO II, 1, 2, 78 ἐξ. [274 ἐξ.].

30. Βλ. Mansi VI, 953· ACO II, 1, 2, 79 [275].

μόνο ἔγινε δεκτὴ χωρὶς ἀντιδράσεις, ἀλλὰ μετὰ τὴν πραγματοποίησίν της προκάλεσε καὶ ἐνθουσιώδεις ἐκβολήσεις ἐκ μέρους τῶν Πατέρων τῆς συνόδου³¹.

Ὅπως εἶναι προφανές, μὲ τὴν πρότασή τους αὐτὴν οἱ αὐτοκρατορικοὶ ἀντιπρόσωποι δὲν ἐναρμονίζονταν μόνον ἀπόλυτα μὲ τὴν αὐτοκρατορικὴ ἐκκλησιαστικὴ πολιτικὴ, ποὺ εἶχαν ἐκθέσει πρὶν ἀπὸ λίγο στὴ σύνοδο. Ἀποσκοποῦσαν ἀσφαλῶς καὶ στὸ νὰ προβάλουν ἓνα προηγούμενο ἀπὸ τὴν παράδοση τῆς Ἐκκλησίας ποὺ θὰ παρέκαμπτε τὶς ἀντιδράσεις τῶν Πατέρων γιὰ τὴ σύνταξη Ἐκθέσεως πίστεως. Μὲ τὴν ἀνάγνωση τοῦ συμβόλου τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ μάλιστα ἀμέσως μετὰ τὸ σύμβολο τῆς Νικαίας, ἤθελαν νὰ ἀποδείξουν στοὺς Πατέρες τῆς συνόδου ὅτι ἡ σύνταξη ἢ ὁμολογία μιᾶς ἄλλης Ἐκθέσεως πίστεως, ὅπως ἐν προκειμένῳ αὐτῆς τοῦ συμβόλου τῶν Πατέρων τῆς Κωνσταντινουπόλεως, δὲν σήμαινε κατ' ἀνάγκη τὴν ἄρνηση τοῦ συμβόλου τῆς Νικαίας καὶ τὴν ἀθέτηση τοῦ «ὄρου» (Ζ' κανόνα) τῆς Ἐφέσου. Ὅπως οἱ Πατέρες τῆς Κωνσταντινουπόλεως συνέταξαν τὸ σύμβολό τους, χωρὶς νὰ πιστεύουν ὅτι μὲ τὸν τρόπο αὐτὸν ἀθετοῦν τὸ σύμβολο τῆς Νικαίας, ἀλλὰ ἀντίθετα πίστευαν ὅτι τὸ ἀνανεώνουν σύμφωνα μὲ τὰ καινούργια δεδομένα τῆς ἐποχῆς τους, ὅπως φαίνεται σαφῶς ἡδη ἀπὸ τὸν Α' κανόνα ποὺ συνέταξαν, τὸ ἴδιο θὰ μπορούσαν νὰ κάνουν καὶ οἱ Πατέρες τῆς Χαλκηδόνος· νὰ συντάξουν δηλαδὴ τὴ δική τους Ἐκθεση πίστεως, χωρὶς αὐτὸ νὰ σημαίνει ὅτι ἀθετοῦν τὸ σύμβολο τῆς Νικαίας καὶ κατ' ἐπέκταση τὸν «ὄρο» τῆς Ἐφέσου, ἀλλὰ ἀντιθέτως ὅτι ἀνανεώνουν τὴ νικαϊκὴ πίστη ἐξ αἰτίας τῶν χριστολογικῶν αἱρέσεων. Μέσα στὸ πλαίσιο μιᾶς τέτοιας θεωρήσεως πραγματικὰ δὲν μπορούσαν νὰ ἔχουν θέση οἱ ἀντιδράσεις τῶν Πατέρων γιὰ τὴ σύνταξη Ἐκθέσεως πίστεως³². Καὶ πράγματι· ὅπως φάνηκε στὴ συνέχεια, μετὰ τὴν ἀνάγνωση τοῦ συμβόλου τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τοῦ *Τόμου* τοῦ Λέοντος ἀνοιξε πλέον χωρὶς σοβαρὰ ἐμπόδια ὁ δρόμος γιὰ τὴ σύνταξη Ἐκθέσεως πίστεως.

Ἐνεργώντας μὲ τὸν τρόπο αὐτόν, οἱ αὐτοκρατορικοὶ ἀντιπρόσωποι πέτυχαν ὅχι μόνον τὴν ἐξύφωση τοῦ συμβόλου τῆς Κωνσταντινουπόλεως στὸ ἴδιο ἐπίπεδο μὲ τὸ σύμβολο τῆς Νικαίας, ἀλλὰ καὶ τὴν οἰκουμενικὴ

31. Βλ. Mansi VI, 956 ἐξ.· ACO II, 1, 2, 79 ἐξ. [275 ἐξ.].

32. Βλ. Γ. Δ. Μαυτζέλος, *ὁ.π.*, σ. 42 ἐξ.

κατοχύρωση και προβολή του. Ἐκμεταλλευόμενοι μάλιστα τὴ συγκυρία τῆς ἀμφισβήτησης τριῶν χωρίων τοῦ *Τόμου* ἀπὸ τοὺς ἐπισκόπους τοῦ ἀνατολικοῦ Ἰλλυρικοῦ καὶ τῆς Παλαιστίνης, στοὺς ὁποίους τὰ χωρία αὐτὰ φαίνονταν νεστοριανίζοντα³³, προέβησαν σὲ μία σκόπιμη κίνηση ποὺ προέβαλε ἀκόμη περισσότερο τὸ οἰκουμενικὸ κῦρος τοῦ συμβόλου τῆς Κωνσταντινουπόλεως παράλληλα μὲ τὸ σύμβολο τῆς Νικαίας. Παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ ἀμφισβήτηση τῶν τριῶν χωρίων τοῦ *Τόμου* ἐκ μέρους τῶν ἐπισκόπων τοῦ ἀνατολικοῦ Ἰλλυρικοῦ καὶ τῆς Παλαιστίνης ἀναφερόταν οὐσιαστικὰ στὸ ἂν καὶ κατὰ πόσον τὰ χωρία αὐτὰ συμφωνοῦσαν μὲ τὸν Κύριλλο Ἀλεξανδρείας καὶ εἰδικώτερα μὲ τὴν Γ' ἐπιστολὴ τοῦ πρὸς Νεστόριο, ζήτημα γιὰ τὸ ὁποῖο μάλιστα εἶχε συσταθεῖ εἰδικὴ ὑπὸ τὸν Ἀνατόλιο Κωνσταντινουπόλεως ἐπιτροπὴ³⁴, οἱ αὐτοκρατορικοὶ ἀντιπρόσωποι ζήτησαν ἀπὸ τοὺς Πατέρες νὰ ἀποφανθοῦν μόνον γιὰ τὴ συμφωνία τοῦ *Τόμου* μὲ τὰ σύμβολα τῆς Νικαίας καὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως³⁵. Εἶναι δὲ ἀξιοσημείωτο ὅτι, καίτοι οἱ Πατέρες ἐκφράζοντας τὴ γνώμη τους ἀναφέρθηκαν, ὅπως ἦταν φυσικόν, στὴ συμφωνία τοῦ *Τόμου* μὲ τὸν Κύριλλο Ἀλεξανδρείας, ὅλοι τους, μὴδὲ τῶν παπικῶν λεγάτων ἐξαιρουμένων, ἀναφέρθηκαν καὶ στὴν πλήρη συμφωνία τοῦ *Τόμου* μὲ τὰ σύμβολα Νικαίας καὶ Κωνσταντινουπόλεως, ὅπως ἀκριβῶς εἶχαν ἀπαιτήσει οἱ αὐτοκρατορικοὶ ἀντιπρόσωποι³⁶. Ἔτσι μὲ τὸ παραπάνω αἶτημά τους οἱ αὐτοκρατορικοὶ ἀντιπρόσωποι πέτυχαν τὸ σύμβολο τῆς Κωνσταντινουπόλεως νὰ γίνῃ ὄχι μόνον τὸ κριτήριον τῆς ὀρθοδοξίας τοῦ *Τόμου*, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀναγνωριστεῖ συνοδικὰ καὶ μὲ τὸν πλέον ἐπίσημο τρόπο τὸ οἰκουμενικὸ κῦρος τοῦ στοῦ ἴδιον ἐπίπεδο μὲ αὐτὸ τοῦ συμβόλου τῆς Νικαίας σὲ σχέση μάλιστα μὲ ἓνα ἐπίσης οἰκουμενικὰ ἀποδεκτὸ κείμενο ἀπὸ τὴ σύνοδο, ὅπως ὁ *Τόμος* τοῦ Λέοντος.

Γι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν λόγο καὶ οἱ Πατέρες τῆς Χαλκηδόνος, ἐπισφραγίζοντας ὀριστικὰ καὶ ἐπίσημα τὴν οἰκουμενικὴ κατοχύρωσή του, τὸ περιέλαβαν μαζί μὲ τὸ σύμβολο τῆς Νικαίας μέσα στὸ κείμενο

33. Βλ. Mansi VI, 972 ἐξ.· ACO II, 1, 2, 81 ἐξ. [277 ἐξ.].

34. Βλ. Mansi VI, 973 ἐξ.· ACO II, 1, 2, 82 ἐξ. [278 ἐξ.].

35. Βλ. Mansi VII, 9· ACO II, 1, 2, 93 ἐξ. [289 ἐξ.].

36. Βλ. Mansi VII, 9 κ.έ.· ACO II, 1, 2, 93 κ.έ. [289 κ.έ.].

τοῦ Ὁροῦ ποὺ συνέταξαν³⁷, θεωρώντας το ὅτι ἀποτελεῖ «βεβαίωσιν ... τῆς αὐτῆς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ... πίστεως» τῶν Πατέρων τῆς Νικαίας³⁸. Μέσα στὸ πλαίσιο αὐτὸ γίνεται σαφὲς γιατί τὸ σύμβολο τῆς Κωνσταντινουπόλεως χαρακτηρίστηκε καὶ ἔμεινε στὴ συνείδηση τῆς Ἐκκλησίας ὡς «σύμβολο Νικαίας-Κωνσταντινουπόλεως».

γ) Ἡ μεταχαλκηδόνια σημασία τοῦ συμβόλου τῆς Νικαίας

Παρὰ τὸ οἰκουμενικὸ κῦρος καὶ τὴν προβολὴ ποὺ ἀπέκτησε τὸ σύμβολο τῆς Κωνσταντινουπόλεως στὴ σύνοδο τῆς Χαλκηδόνος, καὶ παρὰ τὴ θεολογικὴ συγγένεια καὶ ἀρτιότητά του σὲ σχέση μὲ τὸ σύμβολο τῆς Νικαίας, τὸ οἰκουμενικὸ κῦρος τοῦ νικαιικοῦ συμβόλου ἐξακολουθοῦσε νὰ παραμένει ἀμείωτο γιὰ πολλοὺς αἰῶνες μέσα στὴ συνείδηση καὶ τὴ λατρευτικὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας. Εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι, ὅταν ὁ αὐτοκράτωρ Λέων ὁ Α΄ λίγα χρόνια μετὰ τὴ σύνοδο τῆς Χαλκηδόνος (457) ζήτησε ἀπὸ τοὺς ἐπισκόπους καὶ ὀρισμένους ἐπιφανεῖς μοναχοὺς τῆς Ἀνατολικῆς Αὐτοκρατορίας, καθὼς καὶ ἀπὸ τὸν Λέοντα Ρώμης, νὰ διατυπώσουν γραπτὰ τίς ἀπόψεις τους σχετικὰ μὲ τὸ δόγμα τῆς Χαλκηδόνος, οἱ περισσότεροι στίς ἀπαντητικὲς ἐπιστολές τους, ποὺ συνιστοῦν τὸν λεγόμενο *Codex Encyclius* (457-459)³⁹, ὑπογράμμισαν τὴν ἀδιαμφισβήτητη οἰκουμενικὴ αὐθεντία τοῦ συμβόλου τῆς Νικαίας. Κι αὐτὸ παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς ἐπισκόπους αὐτοὺς ποὺ ἔλαβαν μέρος στὴ σύνοδο τῆς Χαλκηδόνος, καὶ μάλιστα ὀρισμένοι

37. Βλ. Mansi VII, 108 κ.έ.· ACO II, 2, 126 κ.έ. [322 κ.έ.].

38. Βλ. Mansi VII, 109· ACO II, 2, 127 [323].

39. Βλ. Mansi VII, 537-627· ACO II, 5, 24-98. Σχετικὰ μὲ τὸ ἱστορικὸ πλαίσιο τοῦ *Codex Encyclius* βλ. K. Ahrens – G. Krüger, *Die sogenannte Kirchengeschichte des Zacharias Rhetor*, [Bibliotheca Scriptorum Graecorum et Romanum Teubneriana, Scriptorum Sacri et Profani, Fasc. III], Leipzig 1899, IV, 7, σ. 31 ἐξ.· R. Devreesse, «Les premières années du Monophysitisme. Une collection antichalcédonienne», *Revue des Sciences Philosophiques et Théologiques* 19, 2 (1930), σ. 257 κ.έ.· Th. Schnitzler, *Im Kampfe um Chalcedon. Geschichte und Inhalt des Codex Encyclius von 458*, Romae 1938, σ. 5 κ.έ.· A. Grillmeier, „Piscatorie“ – „Aristotelice“. Zur Bedeutung der „Formel“ in den seit Chalkedon getrennten Kirchen“, στὸ: *Mit ihm und in ihm. Christologische Forschungen und Perspektiven*, Freiburg – Basel – Wien 1975, σ. 283 κ.έ.· Γ. Δ. Μαρτζέλος, *Ἡ Χριστολογία τοῦ Βασιλείου Σελευκείας καὶ ἡ οἰκουμενικὴ σημασία της*, [ΦΘΒ 17], ἐκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1990, σ. 252.

πολὺ ἐνεργά⁴⁰, συνέβαλαν καθοριστικὰ στὴν οἰκουμενικὴ προβολὴ καὶ κατοχύρωση τοῦ συμβόλου τῆς Κωνσταντινουπόλεως μέσα στὴ σύνοδο.

Πιὸ συγκεκριμένα, ἀνταποκρινόμενοι σὲ ἐρώτημα τοῦ αὐτοκράτορα σχετικὰ μὲ τὸ δόγμα τῆς Χαλκηδόνος καὶ τῇ σχέσῃ του μὲ τὴν προγενέστερη πατερικὴ παράδοση, τόνισαν ὅτι ἐκεῖνο ποὺ συνιστᾷ τὸ δογματικὸ θεμέλιο τοῦ Ὁροῦ τῆς Χαλκηδόνος εἶναι τὸ σύμβολο τῆς Νικαίας. Μὲ τὸν Ὁρο τοῦ ἡ Σύνόδος τῆς Χαλκηδόνος ὅχι μόνον δὲν ἀθετεῖ τὸ νικαικὸ σύμβολο, ὅπως ὑποστήριζαν ὁ Διόσκορος καὶ οἱ ὀπαδοὶ του, ἀλλὰ ἴσα-ἴσα ἀποσκοπεῖ νὰ τὸ διαφυλάξει ἀλώβητο ἀπὸ τὶς παρερμηνεῖες καὶ τὶς παραχαράξεις τῶν αἵρετικῶν⁴¹.

Τὸ ἴδιο ἄλλωστε, ὅπως παρατηροῦν στὴν ἀπαντητικὴ ἐπιστολὴ τους ὁ Βασίλειος Σελευκείας καὶ οἱ ἐπίσκοποι τῆς μητροπόλεώς του, εἶχαν κάνει καὶ οἱ Πατέρες τῆς Κωνσταντινουπόλεως, γιὰ νὰ διαφυλάξουν ἀναλλοίωτῃ τὴν πίστη τῆς Νικαίας κυρίως ἀπὸ τὶς αἱρέσεις τῶν Πνευματομάχων καὶ τῶν Ἀπολλιναριστῶν. Ὅπως λοιπὸν οἱ Πατέρες τῆς Κωνσταντινουπόλεως συνέταξαν σύμβολο πίστεως, ὅχι γιὰ νὰ ἀθετήσουν, ἀλλὰ γιὰ νὰ διαφυλάξουν ἀπαραχάρακτῃ τὴν πίστη τῆς Νικαίας ἀπὸ τὶς ἐν λόγῳ αἱρέσεις, τὸ ἴδιο ἔκαναν καὶ οἱ Πατέρες τῆς Χαλκηδόνος· συνέταξαν Ὁρο πίστεως, ἔχοντας ἀποκλειστικὸ σκοπὸ ὅχι νὰ ἀθετήσουν, ἀλλὰ νὰ διαφυλάξουν ἀλώβητο τὸ σύμβολο τῆς Νικαίας ἀπὸ τὶς αἱρέσεις τῶν Νεστοριανῶν καὶ τῶν Εὐτυχιανιστῶν⁴².

40. Θὰ μπορούσαμε γιὰ παράδειγμα νὰ ἀναφέρουμε τὸν Λέοντα Ρώμης (βλ. Mansi VII, 537· ACO II, 5, 24), ὁ ὁποῖος προήδρευε διὰ τῶν ἀντιπροσώπων του σὲ ὅλες τὶς συνεδρίες τῆς Συνόδου τῆς Χαλκηδόνος, τὸν Ἀνατόλιο Κωνσταντινουπόλεως (βλ. Mansi VII, 537 κ.έ.· ACO II, 5, 24 κ.έ.) καὶ τὸν Ἰουλιανὸ Κῶ (βλ. Mansi VII, 583 ἐξ.· ACO II, 5, 66) ποὺ συμμετείχαν στὴν ἐπιτροπὴ ἀναθεωρήσεως τοῦ ἀρχικοῦ Ὁροῦ τῆς συνόδου (βλ. Mansi VII, 105· ACO II, 1, 2, 125[321]), τοὺς ἐπισκόπους τοῦ Ἀνατολικοῦ Ἰλλυρικοῦ, ὅπως τὸν Πέτρο Κορίνθου (βλ. Mansi VII, 611 ἐξ.· ACO II, 5, 88 κ.έ.), τὸν Λουκᾶ Δυρραχίου (βλ. Mansi VII, 619 κ.έ.· ACO II, 5, 95 ἐξ.) καὶ τὸν Μαρτύριο Γορτύνης τῆς Κρήτης (βλ. Mansi VII, 621 ἐξ.· ACO II, 5, 96 κ.έ.) ποὺ ὡς ὑπέρμαχοι τῆς Χριστολογίας τοῦ Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας ἀμφισβήτησαν τὴν ὀρθοδοξία τριῶν χωρίων τοῦ *Τόμου* τοῦ Λέοντος καὶ ζήτησαν ἱκανοποιητικὲς ἐξηγήσεις ἀπὸ τοὺς παπικοὺς λεγάτους σχετικὰ μὲ τὴν δογματικὴ συμφωνία τοῦ *Τόμου* μὲ τὴν Γ' ἐπιστολὴ τοῦ Κυρίλλου πρὸς Νεστόριο (βλ. Mansi VI, 972 ἐξ., VII, 28· ACO II, 1, 2, 82[278], 101 ἐξ. [297 ἐξ.]) κ.ἄ.

41. Βλ. Mansi VII, 537 κ.έ.· ACO II, 5, 24 κ.έ.

42. Βλ. Mansi VII, 560 ἐξ.· ACO II, 5, 47. Βλ. ἐπίσης Γ. Δ. Μαρτζέλος, *ὁ.π.*, σ. 266 ἐξ.

Ὅπως δηλαδή τὸ σύμβολο τῆς Νικαίας εἶναι τὸ θεμέλιο τοῦ Ὁρου τῆς Χαλκηδόνος, ἔτσι καὶ ὁ Ὁρος τῆς Χαλκηδόνος ἐγγυᾶται τὴ σωστὴ κατανόηση καὶ ἐρμηνεία τοῦ συμβόλου τῆς Νικαίας. Γι' αὐτὸ καὶ χαρακτηρίζουν τὸν Ὁρο τῆς Χαλκηδόνος ὡς «εὐρεῖα ἐρμηνεία» (*interpretatio latior*) τοῦ συμβόλου τῆς Νικαίας⁴³.

Πρέπει μάλιστα νὰ σημειώσουμε ὅτι ἡ θεώρηση αὐτὴ τοῦ Ὁρου τῆς Χαλκηδόνος ὡς «ἐρμηνείας» τοῦ συμβόλου τῆς Νικαίας δὲν ἐκπροσωπεῖται μόνο ἀπὸ τὸν Βασίλειο Σελευκείας καὶ τοὺς ἐπισκόπους τῆς μητροπόλεώς του, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ μιὰ εὐρύτερη ομάδα μητροπολιτῶν καὶ ἐπισκόπων στὸν *Codex Encyclius*⁴⁴. Ὅλοι τοὺς ὑπογραμμίζουν τὴν πρωταρχικὴ σημασία τοῦ συμβόλου τῆς Νικαίας, ποὺ ἦταν ἄλλωστε καὶ τὸ βαπτισματικὸ σύμβολο τῆς Ἐκκλησίας στὴν Ἀνατολὴ τὴν ἐποχὴ αὐτῇ⁴⁵. Ὅλες τὶς ἄλλες συνόδους μετὰ τὴ Νίκαια τὶς θεωροῦν ὅτι εἶχαν ἓνα καὶ μοναδικὸ σκοπὸ: νὰ ἐρμηνεύσουν καὶ νὰ διαφυλάξουν ἀπαραχάρακτη τὴ νικαιικὴ πίστη ἀπὸ τὶς ἐμφανισθεῖσες κατὰ καιροὺς αἱρέσεις⁴⁶. Μὲ τὴν ἔννοια αὐτὴ καὶ τὸ σύμβολο τῆς Κωνσταντινουπόλεως (381), παρὰ τὴν οἰκουμενικὴ ἀναγνώριση καὶ ἀποδοχὴ ποὺ ἔτυχε στὴ σύνοδο τῆς Χαλκηδόνος, τὸ θεωροῦν ὡς ἐρμηνεία τοῦ νικαιικοῦ συμβόλου καὶ τίποτε περισσότερο⁴⁷.

Εἶναι μάλιστα ἰδιαίτερα ἀξιοσημείωτο ὅτι ἡ ἀποκλειστικὴ προσήλωση στὸ σύμβολο τῆς Νικαίας δὲν ἐξέλιπε οὔτε καὶ ἓναν αἰῶνα μετὰ τὴ σύνοδο τῆς Χαλκηδόνος, ὅπως φαίνεται λ.χ. ἀπὸ τὴ στάση τῶν Γαζαίων Πατέρων Βαρσανουφίου καὶ Ἰωάννη. Εἶναι χαρακτηριστικὲς οἱ συμβουλὲς ποὺ δίνουν οἱ δύο αὐτοὶ Πατέρες στὰ πνευματικὰ τοὺς παιδιά, συνιστώντας τα νὰ ἀπέχουν ἀπὸ τὶς δογματικὲς συζητήσεις ποὺ σχετίζονταν προφανῶς μὲ τὶς μεταχαλκηδόνιες θεολογικὲς ἔριδες καὶ νὰ πιστεύουν σύμφωνα μὲ τὴν πίστη τῶν Πατέρων τῆς Νικαίας, στὴν ὁποία βαπτίστηκαν καὶ τὴν ὁποία παρέλαβαν ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία

43. Mansi VII, 561· ACO II, 5, 47. Βλ. ἐπίσης A. Grillmeier, ὁ.π., σ. 286.

44. Βλ. Mansi VII, 539 ἐξ., 556, 561, 567, 582, 620· ACO II, 5, 27, 43, 47, 53, 65, 96.

45. Βλ. Mansi VII, 574-575, 588, 598, 606, 608· ACO II, 5, 58 ἐξ., 70, 77, 85, 86, 90. Βλ. ἐπίσης A. Grillmeier, ὁ.π., σ. 285 ἐξ.· ὁ ἴδιος, *Jesus der Christus im Glauben der Kirche*, Bd. 2/1, Freiburg – Basel – Wien 1986, σ. 244 ἐξ.

46. Βλ. Mansi VII, 613· ACO II, 5, 90.

47. Βλ. Γ. Δ. Μαρτζέλος, ὁ.π., σ. 271.

κατὰ τὸ βάπτισμα⁴⁸. Μὲ ἄλλα λόγια, ἡ ἀποκλειστικὴ προσήλωση τῶν δύο Γαζαίων Πατέρων στὴν πίστη τῆς Νικαίας ὀφείλεται στὸ γεγονὸς ὅτι ἡ πίστη αὐτὴ, δηλαδὴ τὸ νικαιικὸ σύμβολο, ἦταν τὴν ἐποχὴ αὐτὴ βαπτισματικὴ ὁμολογία, μὲ τὴν ὁποία συνδεόταν ὁ πιστὸς ἐφ' ὅρου ζωῆς κατὰ τὸ βάπτισμά του καὶ τὴν ὁποία ὁμολογοῦσε διαρκῶς σὲ κάθε λειτουργικὴ σύναξη. Ὑπὸ τὴν ἔννοια αὐτὴ ἡ δογματικὴ σημασία τῆς πίστεως τῆς Νικαίας εἶχε ἀκόμη τὴν ἐποχὴ αὐτὴ μιὰ ἀποκλειστικότητα σὲ σχέση μὲ τὶς μεταγενέστερες δογματικὲς οἰκουμενικὲς ἀποφάσεις τῆς Ἐκκλησίας, εἴτε πρόκειται γιὰ τὸν Ὅρο τῆς Χαλκηδόνος εἴτε γιὰ τὸ σύμβολο τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ὡστόσο, μὲ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου, κατὰ πᾶσα πιθανότητα ἀπὸ τὸν Η' αἰ. καὶ ἐξῆς, τὸ σύμβολο τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἔχοντας προσλάβει ἤδη οἰκουμενικὸ κῦρος ἐφάμιλλο μὲ αὐτὸ τοῦ συμβόλου τῆς Νικαίας καὶ λόγῳ προφανῶς τῆς μεγάλης θεολογικῆς συγγένειας καὶ ἀρτιότητάς του σὲ σχέση μὲ αὐτό, θεωρήθηκε ὅτι ἐκφράζει πληρέστερα τὴν πίστη τῆς Νικαίας⁴⁹, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ὑποκαταστήσει σιγά-σιγὰ τὸ νικαιικὸ σύμβολο⁵⁰, τὸ ὁποῖο παρέμεινε πλέον σὲ ἀχρηστία στὴ βαπτισματικὴ καὶ λατρευτικὴ πράξη καὶ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας. Ἐνὰ δὲ ἀπὸ τὰ ἱστορικὰ παράδοξα ἐν προκειμένῳ εἶναι ὅτι τὸ σύμβολο αὐτὸ πέρασε καὶ στὴ λατρευτικὴ πράξη τῆς Κοπτικῆς Ἐκκλησίας⁵¹,

48. Βλ. G. D. Martzelos, «Theologia e spiritualità nella tradizione ascetica dei padri di Gaza», στὸ: *Il deserto di Gaza. Barsanufio, Giovanni e Dorotheo, Atti del' XI Convegno ecumenico internazionale di spiritualità ortodossa, sezione bizantina, Bose, 14-16 settembre 2003*, Edizioni Qiqajon, Comunità di Bose 2004, σ. 121 ἐξ.

49. Βλ. λ.χ. Γερμανοῦ Κωνσταντινουπόλεως, *Πρὸς Ἀνθιμον διάκονον, Λόγος ἀφηγηματικὸς περὶ τε τῶν ἁγίων Συνόδων καὶ τῶν κατὰ καιροὺς ἀνέκαθεν τῷ ἀποστολικῷ κηρύγματι ἀναφυσισῶν αἱρέσεων* 22, PG 98, 60C· Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *Ἐπιστολὴ πρὸς τὸν βασιλέα Θεόφιλον περὶ τῶν ἁγίων καὶ σεπτῶν εἰκόνων* 7, PG 95, 353D.

50. Εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι ἦδη ὁ ἅγ. Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, ἀναφερόμενος στὸ «τῆς Ἐκκλησίας ... σύμβολον», στὸ ὁποῖο γίνεται λόγος γιὰ τὸ «ὁμοούσιον» τοῦ Ἰησοῦ μὲ τὸν Πατέρα, δὲν παραθέτει τὸ σύμβολο τῆς Νικαίας, ὅπου γιὰ πρώτη φορὰ χαρακτηρίζεται ὁ Ἰῆς ὡς «ὁμοούσιος τῷ Πατρί», ἀλλὰ τὸ σύμβολο τῆς Κωνσταντινουπόλεως! Βλ. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *Κατὰ τῆς αἱρέσεως τῶν Νεστοριανῶν* 34-35, PG 95, 205BC.

51. Βλ. λ.χ. *The Coptic Liturgy (St. Basil)*, By Committee Formed by His Holiness Pope Shenouda III, Pope of Alexandria and Patriarch of the See of St. Mark, St. John the beloved publishing house (J.B.P.H.), Cairo 1993, σ. 213 ἐξ· *St. Basil Liturgy. Reference Book*, ed. by Fr. Abraam D. Sleman, https://www.copticchurch.net/pdf/liturgy/liturgy_of_st_basil.pdf, σ. 73 ἐξ· *The service of the Deacon (According to the Coptic Orthodox Church)*, ed. by

παρά τὸ γεγονός ὅτι ἡ Κοπτική Ἐκκλησία στηριζόμενη στὸν «ὄρο» (Ζ' κανόνα) τῆς Ἐφέσου ὑποστήριξε ἐξυπαρχῆς τὴν ἀποκλειστικότητα τοῦ συμβόλου τῆς Νικαίας καὶ ἀπέρριψε ἐκ τῶν ὑστέρων τὴ σύνοδο τῆς Χαλκηδόνας, στὴν ὁποία τὸ σύμβολο τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπέκτησε οἰκουμενικὸ κῦρος!

Συμπέρασμα

Ὑστερα ἀπὸ ὅσα εἴπαμε, ἔγινε, πιστεύουμε, σαφὲς ὅτι ἡ οἰκουμενικὴ ἀποκλειστικότητα τοῦ συμβόλου τῆς Νικαίας, ἡ ὁποία κατοχυρώθηκε σὲ οἰκουμενικὸ ἐπίπεδο μὲ τὸν «ὄρο» (Ζ' κανόνα) τῆς συνόδου τῆς Ἐφέσου, ξεπεράστηκε στὴ σύνοδο τῆς Χαλκηδόνας μὲ ἀφορμὴ τὴν ἐπίλυση τοῦ προβλήματος τῆς συντάξεως Ἐκθέσεως πίστεως ποὺ ἀπασχόλησε τοὺς Πατέρες τῆς συνόδου. Ἔτσι, γιὰ νὰ μπορέσουν οἱ αὐτοκρατορικοὶ ἀντιπρόσωποι κατὰ τὴ συζήτηση τοῦ θέματος αὐτοῦ στὴ σύνοδο νὰ παρακάμψουν τὴν ἄρνηση τῶν Πατέρων νὰ συνταχθεῖ Ἐκθεση πίστεως, ἐπικαλέστηκαν τὸ προηγούμενο τῶν 150 Πατέρων τῆς Κωνσταντινουπόλεως, οἱ ὁποῖοι συνέταξαν σύμβολο πίστεως, χωρὶς νὰ ἀθετοῦν μὲ αὐτὸ τὴν πίστη τῆς Νικαίας. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς ζήτησαν ἀμέσως μετὰ τὸ σύμβολο τῆς Νικαίας νὰ ἀναγνωσθεῖ τὸ σύμβολο τῆς Κωνσταντινουπόλεως, πετυχαίνοντας, ὅπως εἶδαμε, μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ τὴν οἰκουμενικὴ προβολὴ καὶ ἀναγνώρισή του ὡς ἰσότιμου καὶ ἰσόκυρου μὲ τὸ σύμβολο τῆς Νικαίας.

Ὡστόσο, παρὰ τὴν οἰκουμενικὴ ἀποδοχὴ τοῦ συμβόλου τῆς Κωνσταντινουπόλεως στὴ Χαλκηδόνα, τὸ σύμβολο τῆς Νικαίας συνέχισε καὶ μετὰ τὴ Χαλκηδόνα νὰ περιβάλλεται μὲ ἀμείωτο οἰκουμενικὸ κῦρος καὶ νὰ θεωρεῖται ὡς τὸ θεμέλιο τῶν μεταγενέστερων δογματικῶν διατυπώσεων τῆς Ἐκκλησίας. Παρόλα αὐτά, ὕστερα ἀπὸ τοῦλάχιστον δύο αἰῶνες ἀντικαταστάθηκε σιγά-σιγά ἀπὸ τὸ σύμβολο τῆς Κωνσταντινουπόλεως

Saint Demiana & Saint Athanasius Coptic Orthodox Church, Sydney 2013, σ. 158 ἐξ. Βλ. ἐπίσης τὴ μνημόνευση τῶν 150 Πατέρων τῆς Συνόδου τῆς Κωνσταντινουπόλεως μετὰ τῶν 318 Πατέρων τῆς Συνόδου τῆς Νικαίας καὶ τῶν 200 Πατέρων τῆς Συνόδου τῆς Ἐφέσου στὴν «Ἀναφορά» τῆς Κοπτικῆς Λειτουργίας [*The Coptic Liturgy (St. Basil)*... σ. 253· *St. Basil Liturgy. Reference Book*..., σ. 106· *The service of the Deacon*..., σ. 320].

στη λειτουργική πρακτική της Ὁρθοδόξου καὶ τῆς Κοπτικῆς Ἐκκλησίας, οἱ ὁποῖες τὸ χρησιμοποιοῦν πλέον συνεχῶς καὶ ἀδιαλείπτως μέχρι σήμερα.

SUMMARY

From the Ecumenical Authority and Exclusivity
of the Nicene Creed to the Ecumenical Recognition and Reception
of the Nicene-Constantinopolitan Creed

By Georgios Martzelos, *Professor Em.*
Aristotle University of Thessaloniki

Although the Nicene Creed was secured at the ecumenical level by the “Definition” (Canon 7) of Council of Ephesus (431) and obtained an indisputable authority and exclusivity in the Church, its exclusivity was overcome at the Council of Chalcedon because of the resolution of the problem of drafting an Exposition of Faith which concerned the fathers of the Council. Thus, in order that the imperial delegates, when discussing this matter in the Council, could overcome the refusal of the fathers to draw up an Exposition of Faith, they invoked the precedent of the 150 fathers of Constantinople, who drew up a symbol of faith without thereby violating the Nicene Creed. That is precisely why they asked for the Creed of Constantinople to be read immediately after the Nicene Creed, achieving in this way its ecumenical prominence and recognition as equal to the Nicene Creed.

Nevertheless, despite the ecumenical reception of the Constantinopolitan Creed at Chalcedon, the Nicene Creed continued after Chalcedon to be surrounded with undiminished ecumenical authority and to be considered as the foundation of the later dogmatic formulations of the Church. However, probably after two centuries it was slowly replaced by the Creed of Constantinople in the liturgical practice of the Eastern Orthodox and Coptic Churches, who use it continuously to this day.